

1. Arhetip și cunoaștere

Orice cunoaștere este o *des-coperire*. Ea presupune faptul că *ceva* se dezvăluie *privirii* putând în felul acesta deveni accesibil Intellectului și prin urmare inteligibil. Acest fapt presupune că tot ceea ce este cunoscut era *acoperit* și din acest motiv nu putea fi văzut și nici înțeles. Relația dintre *a vedea* și *a cunoaște* este esențială, deși trebuie să admitem, în mod egal și faptul că nu tot ceea ce *se vede* poate fi accesibil cunoașterii. Întrucât cunoașterea este un act al Intellectului, este de presupus faptul că nu *vederea*, ca act perceptiv este cea care ne conduce către cunoaștere ci o anumită formă de *privire* orientată asupra *obiectului cunoașterii*, care vine din interior. Această privire orientată dinspre Intelect către *obiectul cunoașterii* este cea care ne *des-coperă*, ajutându-ne în felul acesta ca să vedem, dincolo de forma lor, în interiorul lucrurilor. Prin această *des-coperire* de către Intelect, se face *vizibilă* interioritatea lucrurilor. Cunoașterea este, în cazul acesta, accesul către interiorul lucrurilor, către partea *in-vizibilă* a acestora, mai exact spus către *esența* lor.

Această *cunoaștere-descoperire* transcende imaginea obiectivă pentru a putea *des-coperi*, dincolo de *vizibilul extern*, sensul ei interior. Trebuie să vedem în această intenție o veritabilă *pulsiune spirituală* reprezentată prin nevoia aristotelică de cunoaștere¹¹, sau așa cum spune Doctor Faust: „Să văd esența, semințele a toate să le știu, să nu-mi încurc printre cuvinte

¹¹ Aristotel, *Metafizica*, I.

mersul¹²“. Din acest motiv adevărata cunoaștere este dată de *vederea interioară*, pe care Socrate o numea *atitudinea teoretică*¹³.

Orice cunoaștere este fie formală, de și din exterior, fie este de fond sau interioară. Prima se limitează la a lua cunoștință despre un lucru prezent așa cum *este* sau cum se *înfățișează* el în Realitatea Lumii posibile. Cea de a doua caută să *vadă* esența lucrurilor dincolo de *înfățișarea* lor exterioară, fie căutând să *înțeleagă* ce este această esență.

Cunoașterea își are originea într-o tensiune interioară, o stare de neliniște a Eului personal care caută în mod permanent, să știe, să înțeleagă și să-și explice *cine este El* și *ce este Lumea*. Această tensiune interioară a interogațiilor se *descarcă* în răspunsuri.

Orice act de cunoaștere este un efort de judecată care urmărește să scoată în afară adevărul cuprins în lucruri. Dar cunoașterea ca *descoperire consolatoare* pentru Persoană nu este numai o simplă *tensiune intelectuală a interogațiilor*. În cazul cunoașterii fie a Lumii externe, fie a propriei Persoane, ea își are *sediul modelator*, ca sursă, în *modelele arhetipale*, ale Eului¹⁴. Din acest motiv o scurtă analiză psihologică se impune.

Acceptând faptul că orice act de cunoaștere reprezintă din punct de vedere psihologic un *raport* conștient al Eului cu Lumea, în cazul cunoașterii externe imediate și a Eului cu Sine-însuși, în cazul cunoașterii interioare mediate, a Sinelui, rezultă că vom avea două modele arhetipale corespunzătoare celor două forme de cunoaștere ilustrate prin două personaje mitice: *Janus* și *Narcis*.

¹² J. W. Goethe, *Faust*, I.

¹³ Platon, *Apologia lui Socrate*; J. A. Festugière, *Contemplation et vie contemplatives selon Platon*; Y. Brès, *Psihologia lui Platon*; Th. Gomperez, *Les penseurs de la Grèce*.

¹⁴ În cazul de față considerăm aceste *modele arhetipale* ca fiind *structurile matriciale* care participă la organizarea, formularea și reprezentarea *faptelor de cunoaștere* ale Intelectului.

Atât Narcis, cât și Janus sunt două modele arhetipale exprimând în mod simbolic două forme și direcții diferențiale ale cunoașterii. Ele, deși exprimă modele mitice individuale, se întâlnesc convergent în cadrul aceluiași spațiu al cunoașterii.

Janus bifrons este *imaginea-personaj* emblematic care, fiind permanent fixat în eternul *prezent*, privește, în același timp, atât *înapoi*, în trecut, cât și *înainte*, în viitor. Un singur cap cu două fețe, cu o *dublă primire*. El este simbolul sintezei timpului *care a fost* și a celui *care va fi* asigurând prin aceasta înțelesul unei continuități liniare. Privirea lui Janus este orientată în afara sa, către Lume, către Realitatea concret-obiectivă a *physis*-ului. Este o *dublă privire* cu caracter orizontic cuprinzând întreaga întindere a Lumii în desfășurarea ei ca durată liniară. Janus rămâne permanent în prezent, privind în același timp atât în trecut, cât și în viitor. El vede și cunoaște într-o manieră sintetică totul, prin poziția sa în *prezentul unificator*. Prin aceasta devine simbolul echilibrului și al cunoașterii de care nu se poate îndoii. Janus vede și știe tot ceea ce este, iar ceea ce este reprezintă sinteza a ceea ce a fost și a ceea ce va fi. În felul acesta el este modelul cunoașterii deschise, aflat într-o continuă expansiune orizontică, rămânând totuși permanent în prezent. Pentru Janus atât trecutul, cât și viitorul nu sunt altceva decât prospecțiile exterioare ale prezentului. Din acest motiv Janus este simbolul echilibrului drepte rațiuni, desprins de orice fel de subiectivitate. Modelul cunoașterii lui Janus este direct, exact, cunoaștere certă și evidentă, care nu poate fi în nici un fel pusă la îndoială întrucât ea este și rămâne exterioară lui și independentă de el. Fiind o permanentă *prezență* între trecut și viitor, acest modul de cunoaștere nu poate fi schimbat de nimic. Din acest motiv el este modelul cunoașterii lipsită de orice fel de îndoieli, a faptelor așa cum sunt ele. Vizând el știe atât ceea ce a fost, cât și ceea ce va fi. Prin aceasta Janus își extinde puterea sa și asupra destinului, devenind un reper de certitudine sau un *martor* al cursului existenței.

Narcis este *imagea-personaj* emblematică care, privindu-se în oglindă, se descoperă pe sine ca imagine. De fapt Narcis se *oglindește* în imaginea propriei sale figuri de care se simte atras puternic, dorind să se *con-topească* în el însuși. Spre deosebire de Janus care privește în mod echilibrat, neutru, Lumea, Narcis își afundă fascinat privirea în propria sa *figură-imagine*; simbol al deschiderii și intrării în sine. Privindu-se pe sine, Narcis se rupe de Lume, fiind absorbit în interiorul Sinelui său. Rolul esențial al *descoperirii de sine* este realizat cu ajutorul *oglinzii* reprezentată prin *luciuul apei*, înșelătoare, care-l reflectă¹⁵. Această *auto-vizualizare* a lui Narcis, face ca Eul său să se simtă absorbit în El-însuși, un Eu în care odată intrat, se simte atras continuu în totalitate, fără a se mai putea elibera, printr-o închidere în sine autistă. Narcis sfârșește prin a se auto-dizolva, prin contopirea în propria sa imagine. Este un act de auto-posesiune care-l închide în sine.

În cazul lui Narcis, oglinda în care se privește este simbolul Conștiinței auto-reflexive. Narcis își întoarce privirea dinspre Lume către Sine și privindu-se se descoperă și se cunoaște, fără a ști însă că de fapt este el însuși, aceeași unică persoană; cel care privește și cel care este privit. Dar spre deosebire de cunoașterea lui Janus este *obiectivă*, cunoașterea lui Narcis este *subiectivă*, o cunoaștere în care intrând se adâncește continuu, fără a mai putea ieși din propriul său Sine. Cunoașterea narcisică de Sine este pur subiectivă. Ea se auto-întreține prin contemplarea exclusivă a propriei sale imagini, devenind o cunoaștere și o existență de factură autistă, interioară, desprinsă de orice fel de altă formă a Realității. Narcis, captivat de propriul său Sine, *iese din Lume* dizolvându-se în propria sa interioritate, de care se simte atras, fascinat, și în care sfârșește prin a se închide devenind propriul

¹⁵ Apa este simbolul arhetipului feminin, matern. Ea semnifică, din punct de vedere psihanalitic, *lichidul amniotic*, mediul primordial, ca pe o chemare și reintrare în spațiul (și condiția) originară.

său prizonier. Aceasta spre deosebire de atitudinea neutră și imperturbabilă, egală și echilibrată a lui Janus, face ca Narcis să aibă o atitudine de compensare *auto-erotică* a *auto-claustrării* sale autiste încărcată de subiectivitate, în care Eul său se dizolvă în Sine însuși și odată cu aceasta închizând și existența Persoanei.

Diferența dintre Janus și Narcis este dată și de natura *obiectului* cunoașterii. Janus vede Realitatea Lumii obiective externe în care *este*. El o vede așa cum ea se *în-fățișează* formal, obiectiv. Cunoașterea Lumii obiective a *physis*-ului este constatativă, întrucât ea nu poate fi cunoscută decât *prin* și *de* actul cunoașterii. Narcis *se vede* pe Sine, ca o *descoperire de Sine*, dincolo de imaginea obiectivă a Trupului/Feții. Oglinda, ca mijloc instrumental, se substituie percepției directe. Ea *reflectă* într-o manieră iluzorie *imaginea* Persoanei. Prin aceasta transcende de *figura-obiect* oferind tentația întâlnirii cu *Subiectul transcarnal*. Narcis are ca obiect al cunoașterii *psyché*-ul. Din acest motiv cunoașterea narcisică este subiectivă și de factură *auto-erotică*.

Atât Janus, cât și Narcis sunt două personaje mitice care ilustrează două modele arhetipale fundamentale care stau la originea formelor de cunoaștere. Janus este cunoașterea obiectivă, imediată, concretă. Narcis este cunoașterea subiectivă, reflectată mediat, prin imaginea care sensibilizează și trezește pasiunea care face ca Eul, desprinzându-se de Lume, să se dizolve în el însuși.

Din cele mai sus discutate rezultă că faptul de a *cunoaște* este corelat cu cel de a *vedea*, așa cum se desprinde din analiza celor două *modele arhetipale*. A vedea se referă la formele exterioare, iar a cunoaște înțelege *semnificația* sau esența interioară a acestora. De fapt avem de-a face cu un singur proces, sau mai exact cu două *momente* ale aceluiași proces: a *vedea* în afară și a *cunoaște* cu sensul de a vedea în interior. Cunoașterea este actul de *interiorizare* a *vizibilului*. Dar această interiorizare modifică forma, trecând dincolo de ea, pentru a-i dezvălui conținutul.

În cazul cunoașterii de sine, când Eul cugetător se întoarce către Sine-însuși, într-un act de *vedere interioară*, el nu va mai surprinde forme și calități sau stări ale ființei. Acestea sunt formele *vieții* (interioare) *sufletești*, în și prin care Eul, în egală măsură mirat și fascinat, se *vede* și se *descoperă* pe Sine.

Eul cugetător când *se vede* în propria sa oglindă, reprezentată prin Conștiința auto-reflexivă de sine, nu este neutru, ci intens co-participativ. Mirat, impresionat, fascinat de *des-coperirea* propriului său Sine, el se simte puternic atras de acesta. Trebuie să distingem două momente ale *cunoașterii de sine*: descoperirea interiorității și trăirea interiorității. Aceste planuri se suprapun în câmpul Conștiinței de sine, într-o manieră care scapă înțelegerii Eului cugetător și pe care acesta, angajat subiectiv, nu o mai poate surprinde. În plus, *experiențele interioare* sunt de o mare subtilitate ca aspect și succesiune, încât Intelectul cunoscător nu le poate surprinde și nici organiza într-o manieră sintetică, tematic, motiv care face ca ele să nu poată fi adesea nici înțelese și nici explicabile.

Experiențele *vieții interioare*, trăite de individ, pot fi relatate, dar prin caracterul lor intim, personal, ele rămân interioare subiectului sufletesc pur și din acest motiv incomprehensibile pentru ceilalți. Ele sunt acea realitate intra-personală, care continuă și completează existența Persoanei.

2. Cunoaștere și descoperire

Cunoașterea de sine presupune o interogație pe care Eul conștient și-o adresează lui însuși, încercând ca prin aceasta să *deschidă* o *poartă* de acces la propria sa interioritate. Același Eu însă, în mod egal se îndreaptă cu privirea la ceea ce este în afara lui, în Lume, căutând, în ambele situații, ca prin *răspunsurile* primite să se explice pe sine și să explice Lumea. Din acest punct de vedere, Eul personal dă impresia de a fi o *instanță neutră* a Persoanei, cel care *mediază* între Lume și Sine.

Să revenim însă la *interogațiile* pe care Eul și le adresează lui însuși. Nu trebuie înțeles sensul acestei *interogații de sine* ca pe o parte a unui *dialog* urmat de un *răspuns* pe care Eul și-l dă lui însuși. Interogația de sine are, prin natura ei, un caracter particular și ea reprezintă *calea (methodos)* care conduce Eul la *descoperirea de sine*.

Întrebându-mă pe mine *cine sunt*, Eu mă adrez mie însumi și odată cu aceasta suprim toate legăturile mele atât cu Realitatea Lumii, cât și cu celelalte Persoane similare mie. Interogarea de sine presupune un act de interioritate în care Eu caut *să mă văd* (cum sunt) și *să mă descopăr* ca semnificație (ce sunt) față de mine însumi. Aceasta reprezintă însă un *alt fel de a vedea*, întrucât *obiectul* atenției mele nu mai este în Lumea exterioară posibilă, ci el se află situat în interiorul meu și este însăși ființa mea. Ceea ce Eul descoperă că este propria sa ființă interioară, nu mai are un caracter concret-material, nu mai este obiectiv, așa cum este el obișnuit cu *lucrurile* din Lumea externă, ci reprezintă *Subiectul pur* sau *ființa (mea) sufletească*. Acesta însă având un caracter imaterial și subiectiv, își face manifestată prezența prin *trăirile*

sale în câmpul Conștiinței mele; fapt care mă îndreptățește, cel puțin deocamdată, să o consider ca fiind *ființa conștiinței*. Acest mod de a o considera poate însă crea impresia că Subiectul pur, dacă se manifestă numai în câmpul conștiinței, este o *plăsmuire*, o construcție artificială a acestuia și că de fapt el nu ar exista în realitate. În fond însă lucrurile nu stau așa. Conștiința, dincolo de funcțiile și valoarea ei incontestabile, reprezintă *oglinnda* (interioară) în care și prin care sunt reflectate și în felul acesta actualizate, toate trăirile Persoanei considerate ca *experiențe sufletești*.

Cunoașterea de sine nu trebuie considerată ca un simplu *răspuns* la „întrebarea“ *Cine/Ce sunt?*, întrucât, așa cum spuneam mai sus, *cel care întreabă* și *cel care răspunde* sunt una și aceeași Persoană. Eul cugetător care se întreabă pe sine, așteaptă răspunsul de la el-însuși, ca într-un *circuit interior* care pleacă de la Sine pentru a se re-întoarce tot către Sine. Aceasta nu este însă posibil, iar bunul simț îl refuză. Cu toate acestea, cunoașterea de sine este și rămâne un fapt de necontestat. Ea este concluzia care rezultă din *privirea* de sine a trăirilor interioare ale Persoanei umane, mai exact a Subiectului pur, în câmpul Conștiinței de sine, a acelei conștiințe care (auto)-reflectă viața sufletească.

Cine sunt și *ce sunt* vin ca *răspunsuri* din Conștiința de sine care actualizează Subiectul pur. Actualizarea, în sensul de manifestare în act a Subiectului pur, trăită în planul conștiinței de sine, este înțeleasă de Intelectul cunoscător ca un *răspuns-descoperire*. Aceasta, de cele mai multe ori mă surprinde, întocmai unei revelații, întrucât Eul o constată fără să se fi gândit în prealabil sau fără să-și fi pus întrebări legate de aceasta. Se poate însă ca aceste *răspunsuri-revelații* să fie *răspunsurile* târzii la întrebările puse anterior dar la care atunci nu s-a putut răspunde.

Având în vedere cele de mai sus, trebuie să înțelegem *cunoașterea de sine* ca pe o *descoperire de sine*, aceasta în cazul

meu. În cazul celuilalt, al cunoașterii celeilalte Persoane, avem de-a face cu un alt *dialog* între Observatorul care *întreabă* și Observatul care *răspunde*. Este modelul metodei maieuticii socratice sau al psihanalizei freudiene.

Descoperirea de sine *vine* din interiorul ființei către Eul acesteia. Ea, întocmai *daimonion*-ului socratic, își face anunțată prezența și prin această *întoarcere își fixează* atenția (ca o *privire interioară*) Eului conștient către interioritatea sa. Această *întoarcere* este o *privire interioară* pură, mai exact atitudinea *theoretică* a lui Socrate, prin care Eul *se vede* pe sine însuși. Este un mod de (auto)-contemplare narcisică. Spre deosebire însă de Narcis care se *descoperă* privindu-se în oglinda apei, Eul se descoperă pe sine în *oglindea* (interioară a) *conștiinței* sale. În ambele situații, Intelectul cunoscător confirmă faptul că Eul există; mai precis spus, existența Eului, ca *sinteză* a Persoanei, se confirmă atât din exteriorul, cât și din interiorul acesteia.

Se poate afirma, în cazul *cunoașterii de sine*, că se produce o *întoarcere* a Eului către propria sa interioritatea prin intermediul conștiinței auto-reflexive. Descoperirea de sine narcisică este un act de *privire* a imaginii, reflectate în afară, a propriului Eu, la care, fiind exterioară și obiectivă, poate avea oricine acces¹.

Cunoașterea de sine este un act de *trăire interioară* care depășește, prin natura, amploarea și complexitatea sa, descoperirea de sine. Cunoașterea de sine dezvăluie *ființa valorică* interioară, respectiv Subiectul pur, pe când descoperirea de sine ne arată în-fățișarea, respectiv imaginea externă a Persoanei.

¹ Imaginea externă reprezintă biotipul individului, pe când imaginea internă reprezintă psihotipul acestuia. Ambele sunt cuprinse, din motive didactic-sistematice, în sfera *imaginii de sine* care se constituie din trăsăturile împrumutate de la ambele surse pentru a desemna *profilul personalității* unui individ.

Cuprins

Cuvânt înainte la ediția a II a	5
Cuvânt înainte la ediția I a	9
Secțiunea I: Preliminarii la Cunoașterea de sine	13
1. Arhetip și cunoaștere	15
2. Cunoaștere și descoperire	21
3. Semnificația necunoscutului ca mister	26
Secțiunea II: Experiența Vieții interioare și Cunoașterea de sine	33
4. Problema persoanei	35
5. <i>Esse și Cogitare</i>	54
6. Cunoașterea de sine	72
7. Structura interioară a ființei	111
8. Experiența vieții interioare	134
9. Manifestările vieții interioare și semnificațiile lor ...	182
10. Formele particulare ale vieții interioare	216
11. Dialog și restaurare (dialectica psihoterapiei: de la maieutică la psihanaliză)	247
12. Mitologizarea persoanei umane și sensurile umanismului	288
13. Spațiul metafizic și situațiile deschise	327
Bipolaritatea persoanei (Post-scriptum la EXPERIENȚA VIEȚII INTERIOARE)	336